טוינבי הפרופסור וקרוסמן הפוליטיקאי

מאת ד"ר ישראל אלדד

לא. אל חשש. הספם לא על הפרופסורים שלנו ולא על הפוליטיקאים שלנו. נניח להם קצת. הספם על הפרופסור אנגלי ופוליטיקאי אנגלי.

לפני שנים אחדות התקיים בשירות השידור הבריטי ראיון עם אישים בריטיים מפורסמים אשר נדרשו להשיב במהירות לא הרהור כל־שהו על שאלות. כאשר נשאלה הלידיי אסטור, מה הדבר החשוב ביותר שנתנה בריטניה לעולם, ענתה בלי היסוס:

„הבריטי!"

אם יישאל יהודי על רגל אחת מה הדבר החשוב ביותר שנתנה אנגליה ליהודים ודאי יענה בלי היסוס:

„הצהרת בלפור"!

וייתכן מאוד שבעוד שלשת אלפים שנה כשאנגליה תיראה בערך כמו פרס היום התוגנת שלושת אלפים שנה לכורש מלכה, אפשר יהיה לשכוח ספרים לבנים שם בצ"יל ובחיק ששמו לאל את מה שניתן בהצהרת בלפור, אך אין ספק שבלפור זה יישאר זכור בהיסטוריה רק הודות להצהרתו זו ושמו של בחיין אף הוא איש לא יזכרהו מחוץ לגבולות אנגליה פרט... ליהודים. וכי באיזה ספר היסטורי נשתמר שמו של המן?

והנה בימים אלה הופיע ספרו של ליאונרד שטיין על תולדות הצהרת בלפור ובו הוכחות ברורות שעיקולים פוליטיים תועלתיים הם שה־ניעו את המדינאים האנגלים לתת הצהרה זו ולא קסמו האישי ולא המצאתו הכימית של וייצמן ולא מצפונם של מדינאים ואולי אף לא אותו ה„ביילב" שכאמור שכחו האנגלים ושכחו גויים רבים היוצקים ממנו, מי בעצם נתן אותו לעולם, אותו כוזו, ולא רק את זו הקרויה בפיהם „הבריח הישבוני".

פסיכולוגיה של מעמקים, ביחוד זו של יונג, המחברת כבמערה דורות־דורות רבים, אולי היתה מוצאת שהנשק הבריטי המעורפל, המפוצל, רצתה על דרך זו לכסר על עכירת הדם הרא־שונה בעונם שהעליתו גויים על יהודים, שהיא — מעשה ידי אנגלים בשנת 1144.

אכן סבוכה ומסובכת היא נפשם של האנגלים וסבוך ומסובך הוא יחסם אל היהודים, וסבך אחרון זה כמעט ויש בו כדי לשמש הוכחה לאמירות האגדה על... מוצים מעשרת השבטים. ומעניין לשים לב לכך שאף הדמות היהודית הספרותית הפורסמת ביותר שיצאה מתחת לידו של סופר אנגלי, שייקלי, יש בה ביסוי לאמ־ביבלנטיות, לאותו תסביך ויחס מפוצל של האנגלי לעם ה„ביבלי". המלך אודארד הראשון מגרש. קרומבל מחזיר. שכספיר מכייר את שיי־לוק וגורג' אליוט את דניאל דיזרונדה. בלפור נותן הצהרה. צ'רצ'יל ובחיין מבטלים אותה. ליהודים „בית לאומי", לערבים ליצה ערבית. ליהודים — חיינגאים פאריזני, אבי פלמ"ח, לערבים גלאב פחה — מקום צבא ערבי. וזוג אחרון, שעליהם ישרדו הימים: לערבים — פרי־סטור טוינבי, ולישראל... ריכרד קרוסמן.

*

**מ בחינה אחת יוצא דופן הוא טוינבי זה. משמדום מה ראה שבריר ישראל בקבוה לנחוץ להזמינו לחיכוח סרבני, ועדיין לא שמענו שבשרד החוץ ינוזף בו על כך, וגם שאילתא כבכנסת לשר החוץ לא הוגשה עדיין. לא בעצם שונאת ישראל הוא יוצא דופן, אף לא בקרב האנגלים. אך הוא בעל שיטה סוכאמפית ונוק־שה. וזה דוקא לא כדרכם של אנגלים. האנגלים הם עם אמפירי, אין להם חוקה קבועה כידוע. החוקים התהוו מתוך המציאות, במנשיות. אף הפוליטופים שלהם מעמידים את הכל על הנסיון, ובדול הפוליטופים שלהם, דוד יום, אף העמיד את הדרך הזאת על אימרה דומה: „אם תשאלוני, התורת מחר המשמש? אגיד לכם: אינני יודע. אך מתקבל על הדעת, כי עד כה ראינו אותה יום יום בזריחתה, אלא שכחוך — אין אנחנו רשאים לקבוע זאת". אמנם לאחר־לאם הצטברו גם החוקים הבודדים. גם הנסיונות הבודדים, גם המעשים הבודדים, לקחים ולתוקות ולשיטות, אלא שאל נקבעו מלכתחלה. מראש. האימפריה קמה ללא תכנון והיא שוקעת בלי קטסטרופה. שני אלה הם מונופולין של העם הגרמני המ־אוהב בחוקים מראש, בתאוריות מראש, בתיכ־נון מעקרון עד לפרט אחרון, זה עם־מבונה, וזה רופל ופועל להפליא. עד... שמתפוצץ לפתע פתאום בעקבות טעות בחשבון. הדרך האנגלית מאפשרת נסיונות ותימרון, הדרך הגרמנית — מסך אדיר שאחריו התמוטטות.

ומשום כך יוצא דופן הוא פרופיסור אנגלי זה, טוינבי, שהקים שיטה היסטוריוסופית שלו־מה על ההיסטוריה האנושית, כדוגמת שיטתו של הגרמני שפנגלר, על ציביליזציות ועל מח־זוריות ועל חוקיות וקביעות כמעט עד כדי אפשרות של ניחוש עתידות לציביליזציות ומ־מסך אדיר שאחריו התמוטטות.

ומשום כך יוצא דופן הוא פרופיסור אנגלי זה, טוינבי, שהקים שיטה היסטוריוסופית שלו־מה על ההיסטוריה האנושית, כדוגמת שיטתו של הגרמני שפנגלר, על ציביליזציות ועל מח־זוריות ועל חוקיות וקביעות כמעט עד כדי אפשרות של ניחוש עתידות לציביליזציות ומ־מסך אדיר שאחריו התמוטטות.

ואולי אין זה מקרה שקודמו להיסטוריוסופיה ולשונאת ישראל כאחת: היוסטן סטיוארט צ'מ־ברליין, מחבר הספר „יסודות המאה התשע־עשרה" המבסס את תורת הגזענות ותובע לחו־ציא את השלטון מידי הגוע השמי־יהודי, היה אנגלי שנתגרנן.

ייתכן שצדק מי שאמר שאחד הטעמים לשנ־אתו של טוינבי לעם היהודי הוא בהפרעה זו שהעם הזה מפריע לו לאחיזתו שיטתו, מקלקל לו את השורות הגאות שרצה להכניס לתוכן את תולדות האנושות. פורץ לו את כל המסגרות שהסריר לתוכן עומס ותרבויות, ומעטרפת לו בכך אמונתו הנוצרית האדוקה־כביכול, שאף לה מפריע במקצת המשך קיומו של העם היהודי, שלפי מיטב התיאולוגיה הנוצרית סר פעם קיומו כעם מאז נתן לעולם את „המשיח". כל דתיה, מאובנת, שאינה רוצה להפרד מעורותיה אף פי תוכנה עבר ומנו, הועבר לנצרות, מילא, אבל אומתו? ודאי שלא.

מילא... כשעמד ארנסט בחיין והטיל איש ונפרדי ב„יהודים הנדחקים לראש התור", הוא היה סוף סוף פוליטיקאי, והתור הזה לגבי פוליטיקאי עניין חשוב יותר מכל תורה. ובתורו אינטרנאציונליסט זה עמדו אילי גויים ובתורו אינטרנאציונליסט זה עמדו הנאציונאליסטים הע־רבים, אף לא חברים לאינטרנאציונאל השני כחבר בן גוריון, אולם פרופיסור זה, איש מדע זה לכוארה האמת חייבת לעמוד בראש התור של התורה שלו. הפוליטיקאי גם אם יש לו ערכונות — וזה קורה — חייב מעת לעת לקפל אותן בלבו ולהשאיר לעצמו את התירון שזו דרך קיפוח למרחו. אולם איש מדע פסור מזה, ואף אסור בזה. ועל כן לא היה שום מקום לחיכוח הבנה ודעה.

תחילה ניסו אצלנו להריע בשופר בשורה על „טיפתמר" של טוינבי מהתיזה העיקרית שלו שאין אנו עם כ' אם ה„פוטיל", כלומר שריד מאובן. ומתוך ניסות הידידות עוד עלול היה מישהו לחשוב שהנו השב של השבריר הרצוג. ואולי נקדים ונצטט שורות אחדות מספרו של קרוסמן שנעמוד עליו אחר כך, כדי להוכיח שלא דרוש היה הרצוג לכך.

„בכבר נזדמן לנו לראות, שביחוד ב־ברטיניה שררה הדעה הבלולית שהיהודים הישובים בבית הלאומי אינם אלא עדה אר־לכל היותר קבוצה אתנית ומשום כך ללא זכות להגדרה לאומית עצמית. במר־דה שידוע לי יש רק מבחן אחד שבו מתברר אם קבוצה אתנית היא אומה או לא. מבחן זה הוא מלחמה. אל הדעה להוכיח שהיא ראויה לגדר הלאומיות על ידי מלחמה על קיומה בא אם מעטים הם סיכויי הנצחון. וראנסט בחיין היה האיש אשר האמין שהיהודים אינם אלא עדה דתית, וזה שאילץ את הישוב לע־מוד במבחן זה ולנצחו".)

ולא הבאתי ציטטה זו מדברי קרוסמן כדי להשתמש בו להוכחה שאכן אנחנו אומה. זה שאת ידענו גם לפני קרוסמן, דומני. הבאתי דברים אלה כדי להראות שבחיין הפוליטיקאי יכול עדיין להיות כבשה תמימה — וידיעה ברוחנו הבללית — לגבי פרופיסור להיסטוריה זה. אין כמובן להתעלם מהעובדה שלעזרתו של הפרופיסור יכלו התגיים גם יהודים החל מה־מחבוללים וכלה באורתודוכסיה קיצונית חסרת הבנה היסטורית. ספק רב אם בחיין קרא בכרכים העבים והגדושים של סוינבי, אולם פ־ פה הן היה הרוח החייה ב„ציוהאם האור" המפורסם, הוא המכון המדע־כביכול, שממנו ניתנו הצעות למשרד החוץ הבריטי.

אכן, חיכוח מסוג זה אם אנחנו אומה או לא־אומה, הוכרע ביתר שכנוע ועוד ביתר כבוד כאן בארץ, ב„האבנים" היהודיות החלו לגוע ישר אל קקדוי תלמידיהם ושליחיהם של בחיין וטוינבי. רבים ניסו בדומה אל לבותיהם במראות הדם היהודי ביבשת אירופה. לא הו־שיל. לא נותר אלא לפחות אם ראשיהם ועיניהם בעזרת הדם הבריטי בחצרות ארץ ישראל.

---

*) Richard Crossman — A Nation Reborn. 74.

נימוקים אלה שביתי המחתרת העברית הם שאילצו את הפרופיסור המלומד לסגת מתורת האבון שרצה להסיל על העם היהודי, יותר מכל נימוקיו שבגירנו המלומד. ואף דברי קרוסמן — לעד.

ומכיון שכך, לא נותר לו לטוינבי אלא שפ־כו חמתו על מדינת ישראל כמדינה... נאצית, בזה ההבדל, שלבני המדינה הנאצית הגרמנית הוא מגלה גם אי־אלה סימני הבנה ודקדוק.

יש אומרים: אין להתיחס בראיונות אלוי, שהרי גם שאר התיאוריות שלו נתבדו. נכון. אולם למרד־נסיון נאמר: מכל התיאוריות שלו שנתבדו זו האחת, לגבי העם היהודי, עלולה להתקבל, כי ישנם מקלקי־נפש־ורוח־וגוף רבים מדי המחפשים ביסוסים מדעיים חדשים לשנאת יהודים ושנאת ישראל. כי ישנם פוליטיקאים מוסקבה ועד האשינגטון וקהיר באמצע, בתרי־נים־נוסח־כרושצ'וב (המכנים את האמרשלד בכינוי יהודה איש קריות דוקא), בחוגים־נוסח־פולברייט (הזועקים על צנוורה בישראל) המעריצים את משטר אבן סעוד) ואין צריך לאמר בחוגים־נוסח נאצר, ולא נקטנו אלא לשון זהירה באמרנו: בחוגים, בשיגוי העתים אפשר יהיה לאמר פשוט יותר: היטלרים.

לא. לא להתווכח עם טוינבי ולא לזזזל בארס הרוחני שהוא משלח — והפפם בעזרתנו — ברחבי עולם. שאינו מטומם כלל ועל רוצה במטמומנו: כי אכן, כל הסבור שפרופיסור טוינבי זה משוט אין לו אינרומציה מספקת ואינו יודע להבחין בין השמדת העם היהודי באירופה ובין מלחמת שחרור והגנה של עם ישראל בא־רץ ישראל, כל הסבור כך באמת מטומטם הוא ותו לא. הוא לא טוינבי.

ואם חלילה ייערך ספקטאקל כזה גם כאן, אם תתאמת השמועה על הזמנת אישיות פופש מזעי דזוני זה הנה, ייתכן שיתיצבו מולו היש־מוריוסוף זה שני פרופיסורים שלנו, היסטוריון טלמון, פילוסוף רוזנשטיין, כדי להוכיח לו שאנו עם ושכאן ארץ ישראל ושאנו דמוקרטים מאוד.

והוא יצא בשלום ובכבוד לקחיר לקבל פרס נאצר וישתכנע שוב כי אכן אין אנו אלא שריד מאובן וקפוא... מגוחך.

*

ן אם אמרנו שהפרופיסור האנגלי הזה הוא לא־אנגלי, כפוי שהוא מתגלה בספרו אשר שמו המלא ורב המשמעות בחלקו השני הוא: A Nation Reborn, The Israel of Weizman, Bevin and Ben Gurion.

האנגליות הטיפוסית שבו, היא בראש ורא־שונה באותה אמפיריות — הבחור הסדר! לא אימפריות, זה עניין לחוד, וגם זה נכון — באותה נכונות ללמוד מן הנסיון. בספרות הפר־לשית שלנו, למשל, כמעט שאינו נתקל בכך שמחבר, מדינאי, יודה בטעויותיו. לעולם לא! כל אחד מרבה לצפוס את עצמו מלפני שנים או עשרות בשנים, ויודע להסילא למצוא בגנזיו קטעי משפטים אשר — ולמעמים לגמרי בלא אשמתו — התאמתו, ולהתעלם ולהעלים פרקים שלמים, נאומים ומאמרים. שנתבנו באופן שראני, דבר זה, הודאה בטעות, ודאי כדאי ללמוד מספ־ר הקסן של קרוסמן, כי למשל הוא מודה שטעה בהשגיע בעבר מדינה דו־לאומית וכן בס־עותו שנטה ל„אידיאולוגיה" של מפ"ם, על המס־עוט הערבי בישראל שאפשר לקנות את המאס־ריוסיות שלו על ידי שחיון מלא. הוא מודה היום שאין כל סיכויים לכך ובדרך הסבע מיעוט זה הוא בגדר גים חמישי פוטנציאלי, ואין לגנות אף את המכמשל האצאי.

ומאלפת וחלבבת ממש הא הודאתו ב...אנטי־שמיותו. וייצמן שאל אותו אם הוא אנטישמי והוא ענה בלי היסוס: כמובן. ובכך — הוא מעיד — רכש אם ידידותו של וייצמן שהערעיך את הכנות. מבלי לקרוא את הרצל ואת נורדוי ואת ז'בוטינסקי ואת בורוכוב ובלי תיאו־ריות, הוא מודה בנטיה אנטישמית כטבעית ממש לכל גוי.

ואם כי הוא היה מתנגדני המסע לסואץ מטע־מי הקו השמאלי שלו בתוכיבי הליבור, אין הוא נמנע מלציין שהיה סעם ותועלת בעזרת צרפת לישראל, ולעומת זאת יצא שכר השיתוף של אנגליה בהסכם, הפסד לישראל.

הספר בנוי על ראיית תקומת ישראל באס־פקלריה של שלשה אישים, עד מלחמת העולם — הים וייצמן. מאז ועד קום המדינה — ארנסט בחיין. מקום המדינה עד ימינו — דוד בן־גוריון.

קרוסמן מלא הערצה לדמותו של וייצמן. בקפים מעטים הוא תופש אותו תפישה נכונה, משרשו במסולה ועד סופו כנשיא מדינת ישראל, כשנשאיר זו שלו מתוארת על ידי קרוסמן כטראגית במהותה, מכיוון שלמרות העפרה הח־צונית וייצמן הוא — לדעתו — מנהיג העם היהודי עד קום המדינה ולא מאז קומה ולא מנהיגה של המדינה עצמה. ומעמים רבים לד־בר, והעיקרי שבהם הוא שוייצמן לא התגבר על הקרע עם בריטניה שנעשה תגאי כמעט כרחי לתקומת המדינה. קרוסמן מעמיק לחס־ביר את נטיותו של וייצמן לבריטניה. היא מור־כבת מא: שיקולו הראציונאלי־פוליטי, ב: תודתו האישית לה על האשאונה המדעית והבית שניתנו לו בה, ג: אמונה אינטשיקטיבית בשיתוף גורלי בין שני העמים. וייצמן לא היה מסונגר אך ־מיבחו לבריטים הרסה את כוח שיפוטו הב־היר" (64). בספר מתפרסם מכתב של וייצמן אל צ'רצ'יל משנת 1921 — שבא נשמח — ובו דברי ביקורת ראשונים וחריפים. אך לא היה בכוחו להנתק מאנגליה זו, קרוסמן מנסח בח־ריפות: וייצמן סייע לגדול הישוב על שהגיע לכוח המסוגל להסיר מהאנגלים, מבלי שוייצמן חשב ורצה בכך. (46).

עם כל ההערצה אין קרוסמן נמנע מלמנות את סעויותיו של וייצמן לגבי המדינה. הוא האמין שלמדינה זו תהיה והכרח שתהיה גישה חפשית לארצות המזרח התיכון. הוא ראה כתנאי שאין בלעדו תקציב בעלייה מתמדת אך אפשי. כל זה שייך היה לציונות האורגאנית של וייצמן. המו־צאת חן כמובן בעיני ציונאיסים אנגלי, כסוציא־ליסט וכאנגלי, ואף על פי כן הוא מודה: בכל אלה טעה וייצמן.

החלק השני של הספר הוא פיקאנטי ביותר מכיון שבמרכזו עומדת אישיות לא יהודי: אר־נסט בחיין, שקרקוסמן — על פי האמת הדרדוב־סאלית — מייחס להתנגדותו ליהודים ולציונות את החלק הארי להקמת המדינה. „את הישוב לא הצליח בחיין לשבור, הוא הצליח לשבור רק ובחיין אילץ את היהודים להלחם ולמלחמה היא עדיין המבחן העליון וכור ההיתוך של אומה.

לכאורה נדמה שיהיה זה מוגזם לתבוע מאנג־לי ומאנגלי ליבורסיסי שבאלי בפרס, הערכה אריאיקטיבית לגבי המחתרת של אצ"ל ולח"י, ואכן, אילו התגבר קרוסמן על הפיתוי המרבן כל כך להעמיד במרכז תקופת הקדמה להקמת המדינה את... בחיין, היה חייב לחפש אישיות יהודית אשר הבאה לפיוני הבריטי מהארץ כדמות ביניים בין וייצמן ובן־גוריון. אם היה מוצא אישיות כזאת באברהם שמיר שפעל ימים מעטים אבל נתן תנופה ראשונה למלחמה זו לגירוש הבריטים ואם במנתם בגין שניהל למעשה את מרבית הפעולות המלחמתיות לגירוש הבריי־טים, בין כה ובין כה היה המבנה שלם יותר ובוזק יותר. אך כאמור זו חביעה מוגזמת לגבי איש כריכרד קרוסמן. ואף על פי כן אתה מוצא בספרו שני רמזים מעניינים גם בכיתן זה. הוא מספר על מצבו הטראבי של וייצמן בבואו ללונדון אחר פיצוץ מלון המלך דוד. איש לא התקשר עמו. הוא, ריכרד קרוסמן, היה האנגלי הראשון שביקר אצלו. והנה הבחיר קרוסמן אל מלון המלך דוד בחל וייצמן לבבות ואמר: אינני יכול שלא לחתנאות בבחורים שלנו. אינו היה המנה הראשי הגרמני הם היו מקבלים צלב וויקטוריה".

וייצמן שקונן על לורד מוין, וייצמן שנשאר לבן כוחות שהוו שבר מעמידים מדינאים אנגליים בפני עובדות קיימות המכחישות תיאוריות שלהם, סתרותה בגיינים שלהם (הפגם בגיינים מושבה פוליטית), אפשר היה שוב למצוא ריאליסטים מסוגו של קרוסמן בעונים „אמץ".

הפרופיסור הוא איש השיטה שהעובדות מח־ניקות אותה. הפוליטיקאי הוא איש העובדות. לבו ועינו של טוינבי, איש המדע והרוח, סגו־רים בפני עובדות חיות. קרוסמן מחוה לחן. תודאי יש פוליטיקנים רבים אחרים בעולם, אולי גם בהאשינגטון ואולי גם במסקבה.

נעמדים פנויה.